

LUIGI LAPENNA: PRIJELOMNI TRENUTCI POLITIČKE I ŽIVOTNE KARIJERE

Mirko ĐINĐIĆ
Sv. Filip i Jakov, Hrvatska

UDK: 94(497.5)*18°:32-05 Lapenna, L.
Prethodno priopćenje
Prihvaćeno: 12. siječnja 2016.

Autor analizira političke i životne „lomove“ koji su odredili nacionalni identitet dalmatinskog Talijana Luigija Lapenne u drugoj polovici 19. stoljeća u Kraljevini Dalmaciji i središnjim institucijama u Beču. U središtu pozornosti je nacionalna svijest ovog autonomističkog vođe koji je više volio Austriju od Italije i koji je taktizirao oko otvorenog prihvaćanja talijanskog identiteta i sve podredio političkom pragmatizmu. Zaključeno je da je Lapenna bio *austrotalijan*, koji se zbog svojih javnih i tajnih političkih ciljeva stavljao do kraja u službu austrijskih političkih vlasti.

Cljučne riječi: Carevinsko vijeće, Dalmatinski sabor, Autonomistička stranka, nacionalni identitet, Narodna stranka, *Il Dalmata*.

Luigi Lapenna, sin skromnog financijskog kontrolora, rodio se 10. ožujka 1825. u Sinju. Otac Domenico (1792. – 1866.),¹ financijski činovnik iz Trogira, potječe iz obitelji koja je iz Barija došla u Dalmaciju, a majka Roza s Hvara pripadala je obitelji Gazzari podrijetlom iz Lombardije. U Dalmaciji je bio na službi u Splitu, Dubrovniku i Zadru, a u povijest Dalmacije ušao je kao sinonim za protuhrvatski politički rad (u kome su se još istakli i neki visoki službenici: Vincenzo Alessani, Francesco Seifert, Luigi Mery, Giovanni Coporcich, Francesco Zanchi, Giorgio Laneve, Giovanni Avoscani i dr.) u korist istodobnih austrijskih i talijanskih interesa. Umro je 7. travnja 1891. u Waldhoffu kod Persenbeuga (Donja Austrija).²

¹ „Cenno necrologico“, *Il Dalmata*, br. 43, 4. kolovoza 1866., 4.

² Biografske podatke o Lapenni vidi u: Vjekoslav MAŠTROVIĆ, „Razvoj sudstva u Dalmaciji“, Zagreb, 1959., 120. Maštrović netočno navodi dan Lapennine smrti. Naime, točan datum je 5. travnja, a ne, kako navodi Maštrović, 7. travnja 1891.; „Luigi Lapenna“, *Il Dalmata*, br. 28, 8. travnja 1891., 1 – 2; „Barone Luigi dr. Lapenna“, *Il Dalmata*, br. 29, 11. travnja 1891., 1 – 2.; „Omaggio postumo ad un nobile carattere“, *Il Dalmata*, br. 47, 14. srpnja 1899., 2; „Luigi Lapenna“, *Il Dalmata*, br. 28, 6. travnja 1892., 1; „Luigi Lapenna“, *La Domenica*, br. 15, 12. travnja 1891., 118; Znanstvena knjižnica Zadar (dalje: ZKZd); *Reichsraths Almanach, Biographische Skizzen der Mitglieder des Abgeordnetenhauses für die Session 1867.*, Prag, 120; Oscar RANDI, „Luigi Lapenna e l'autonomia dalmata“, *Rivista dalmatica*, 22 (1941.) 4: 3 – 16; Franz ADLGASSER, *Projekt Biographisches Lexikon der Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848-1918.*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Kommission für die Geschichte der Habsburgermonarchie, podatci dobiveni 14.

Pohađao je gimnaziju u Zadru, a poslije se posvetio pravu i filozofiji polazeći Sveučilište u Beču gdje je i diplomirao 1847. godine. Na Sveučilištu u Beču doktorirao je s izvrsnim rezultatom i tu je važno za reći da je Luigi Lapenna od osnovne škole do sveučilišta oduvijek postizao najbolje ocjene. U Beču se oženio i posvetio pravnoj karijeri te se u kratkom roku istaknuo zaslugama koje kod nadležnih nisu mogle ostati neprimijećene. Godine 1854. Lapenna se vratio u Dalmaciju i postao odvjetnikom u Splitu i Dubrovniku, a na kraju i predsjednikom Pokrajinskog suda u Zadru. Za vrijeme namjesnika baruna Lazara Mamule³ bio je potpredsjednik Namjesništva, a barun Mamula ga je izrazito uvažavao.⁴ Luigi Lapenna slovio je u Zadru kao jedan od talijanskih (autonomističkih) vođa – nametnuo se kao lider pokreta. Lapenna je kao konzervativni liberal „u Beču Austrijanac i ustavovjerac, u Dalmaciji autonomaš i birokrat“, a dalmatinstvo je držao pogodnim političkim pokretom u borbi protiv hrvatskog i talijanskog nacionalizma.⁵ U vrijeme izbornih borbi 1861. i kasnije vođa talijanske manjine

studenoga 2011., u Beču Lapenna je bio članom sljedećih klubova: Klub prijatelja carstva (10. 12. 1867.), Klub jušnjaka (kraj listopada 1868.), Klub ljevice (1873.), Klub ljevice (21. 10. – 4. 12. 1874., zamjenik osobe od povjerenja) i Klub liberalnog centra (1888.).

³ Lazar Mamula (22. svibnja 1795., Gomirje – 12. siječnja 1878., Beč), od 1831. do 1839., istaknuo se u utvrđivanju otoka Visa i Hvara te dijela Tirola. Godine 1841. postao je major, a 1848. postigao je čin pukovnika i bio je šef glavnog štaba u Hrvatskoj te je među inim branio granicu od Mađara. Zbog ratnih je zasluga dobio viteški red Marije Terezije i naslov baruna. Čin generalmajora dobio je 1850. i iste je godine imenovan za namjesnika u Dalmaciji. Pet godina kasnije postao je podmaršal, a 1865. i general topništva. Godine 1858. osnovao je fondaciju Dalmatinski invalidi s početnim kapitalom od 20 000 fiorina. Prije Lazara Mamule namjesnik je od 1842. do 1848. bio Ivan August Turszky. Nakon njegova odlaska za namjesnika bio je imenovan Josip Jelačić koji na tu dužnost u Zadru nije nikad ni stupio. Austrijske su vlasti 1. lipnja 1852. postavile Beču odanog čovjeka generala Lazara Mamulu, što je ubrzo i dokazao. Kako nije bio obljubljen u Dalmaciji, morao je odstupiti 1865. godine. Načelnik Zadra Begna proglasio ga je počasnim građaninom. Uoči izbora za drugi saziv dalmatinskog Sabora Mamula je pozvao pravoslavnog episkopa Kneževića da napusti narodnjake i prijeđe u autonomističke redove, što je ovaj i učinio. U Kninu je Mamula osobno pozvao lokalne uglednike u borbu protiv „stranke koja kani srušiti vladu“. U Zadar je 16. ožujka 1853. godine stigao general grof Marziani kojega je car odredio privremenim namjesnikom da zamjeni Mamulu, odsutnog zbog fizičke indispozicije. Mamula je umirovljen 7. listopada 1865. godine. Usp. *Österreichisches Biographisches Lexikon*, VI. Band, Wien, 1975., 45.; Carlo Federico BIANCHI, „Fasti di Zara religioso-politico-civili“, Zadar, 1888., 147; Stanko PIPLOVIĆ, „Dalmatinski namjesnici“, *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice*, Osijek, 2004., 14; *Dokumenti o narodnom preporodu u Dalmaciji*, Historijski arhiv u Zadru, sv. I. 1991., 7. bilj. 2.; Constant von WURZBACH, „Biographisches Lexikon Kaiserthums Oesterreich“, 16. Theil, Wien, 1867., 355 – 356.

⁴ Angelo de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, *Rivista dalmatica*, XLII, serija IV, fasc. II, 1971., 7.

⁵ Josip VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički poret u XIX stoljeću“, *Dom i svijet*, Zagreb, 2002., 117; Germano P. Palcich navodi da je bio predstavnik klerikalnog krila autonomističke stranke što je u stanovitoj suprotnosti s njegovim liberalnim svjetonazorom. Usp. Germano PAOLI PALCICH, „Vincenzo Duplancich. Lettere e documenti, tra autonomia e irredentismo“, *Rivista dalmatica*, 57 (br. 3), 1986., 223.

Lapenna zauzimao je položaj državnog tužitelja pri Prizivnom sudištu, pa je kao takav imao velik utjecaj na Namjesništvo, odnosno na savjetnika Karla Rosznera, koji je u ime namjesnika baruna Lazara Mamule vršio njegove civilne poslove i „imao velik utjecaj na samog namjesnika“.⁶ Njegovu usponu na društvenoj ljestvici pomoglo je i vjenčanje 1850. s Teresom Güntter, kćeri primarijusa bečke bolnice, s kojom je imao dva sina i jednu kćer.⁷ Na početku ustavnog života počeo je uvoditi dalmatinsko plemstvo u svijet Beča te je uz skladatelja Suppèa bio najutjecajniji Dalmatinac u Beču.⁸ Lapenna je bio neosporni čelnik zastupnika dalmatinskih autonomista u Beču i zvijezda velike težine u austrijskom političkom životu, zasigurno jedan od najpoznatijih Talijana u Austriji u tim godinama. Imao je veze za sve državne službe i investicije. Bio je i vješt govornik, nadaren za jezike (pored talijanskog govorio je savršeno i njemački, hrvatski i francuski jezik), nije bio samo jedan od osnivača dalmatinskog autonomizma, već je osvojio važan politički prostor u Beču te usko surađivao i bio u dobrim odnosima s njemačkim liberalima kao što su Giskra, Planer, Herbst, Schmerling, ali je i uživao veliku naklonost cara.⁹ Lapenna kao stvarni vođa provladine grupacije u redovima autonomista provodi progon narodnjaka s odobrenjem bečke vlade kako bi se provelo talijaniziranje i germanizacija Dalmacije. Još kao student prava prosvjedovao je u Beču 1848. protiv mogućeg sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Autonomističkog lidera Lapennu u to vrijeme svesrdno je podupirao direktor zadarske policije Josef Gariup.¹⁰ Lapenna je pretjerao u tim aktivnostima i još više kompromitirao autonomiste, pa dolazi u sukob s Antonijem

⁶ Antoni CETNAROWICZ, „Narodni preporod u Dalmaciji: od slavenstva prema modernoj hrvatskoj i srpskoj nacionalnoj ideji“, Srednja Europa, Zagreb, 2006., 80.

⁷ F. ADLGASSER, *Projekt Biographisches Lexikon der Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848-1918.*, 2011., vidi: bilj. 2.

⁸ J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX stoljeću“, 117; Franz von Suppè (de Suppè-Demelli Francesco) rođen je u Splitu 18. travnja 1820., skladatelj i dirigent, rođak Donizettija, a poznat prije svega po opereti *Misse dalmatica*. Suppè je dosegao veliku slavu bečke operete i zadržao veze s Dalmacijom, često posjećujući Split, Zadar i Šibenik. Neke od njegovih produkcija povezane su s Dalmacijom, osobito njegova opereta *Il ritorno del marinaio* postavljena u Hvaru. Umro u Beču 1895. u 76 godini. Usp. Daria GARBIN – Renzo de' VIDOVICH, *Dalmazia Nazione, Dizionario degli Uomini Illustri della componente culturale illirico-romana latina veneta e italiana*, Fondazione Scientifico Culturale Maria e Eugenio Dario Rustia Traina, Trieste, 2012., 164; „La cronaca“, *Il Dalmata*, br. 41, 22. svibnja 1895., 2.

⁹ Luciano MONZALI, „Italiani di Dalmazia. Dal Risorgimento Grande Guerra“, *Le lettere – Firenze*, 2004., 44; *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848.-1867. V. Abteilung: Die Ministerien Rainer und Mensdorff*, 6. Sitzung od 6. lipnja 1863., 78 – 79. Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien, 1971.

¹⁰ Hrvatska – Državni arhiv u Zadru, Zadar (dalje: DAZD): *Prezidijalni spisi Namjesništva* (dalje: *PSN*), sv. 459. kat. XII²/1, br. 2029/pr., 1860.

Bajamontijem, tadašnjim autonomističkim načelnikom Splita. Bajamonti prema svojim političkim koncepcijama gospodarsku budućnost Dalmacije nije tražio u Bansknoj Hrvatskoj; tako je zastupao i izgradnju željezničke pruge od Splita do Zemuna, ali preko Bosne, što je ostvareno samo djelomice (Split – Siverić 1877.). Time je samo uvećao podozrenje kod konzervativne matice pokreta okupljene oko savjetnika Vrhovnog suda Luigija Lapenne i zadarskih plemića braće Giovannija i Antonija Fanfogne, Borellija i Cosima Begne koji su ga smatrali presmjelim financijskim špekulantom i konkurentom u borbi za željeznički pravac do njihova Zadra. Tada Lapenna i njega progoni.

U to vrijeme nije postojalo jedinstveno vodstvo stranke, već grupa lidera, iako je više godina pravu dominaciju imao Lapenna, „najbriljantnija osoba“ zadarskog autonomizma, čiju predominaciju Bajamonti nikad nije prihvatio.¹¹ Lapenna je brzo dospio u državnu službu, na položaj savjetnika Višeg pokrajinskog suda u Zadru, i to u razmjerno mladoj dobi. U listopadu 1863. postao je predsjednikom tamošnjeg pokrajinskog suda, godinu dana kasnije dvorski savjetnik austrijske pokrajinske uprave, a nakon toga dvorski savjetnik pri kraljevsko-cesarskom Vrhovnom sudu u Beču. Lapenna je imao visok ugled u vladinim krugovima u 60-im godinama 19. stoljeća.

Lapenna je 1861. prvi put izabran kao zastupnik u bečkom Parlamentu (Reichsrat), a Autonomistička stranka priznala ga je kao vođu. U Parlamentu je ostao do 1870., intenzivno radeći za „svoju zemlju i za plemenite svrhe“.¹² Na zasjedanju Carevinskog vijeća 1861. godine isticao je da onda kad je car potvrdio izbor dalmatinskog Zemaljskog odbora potvrđena je i dalmatinska autonomija te da većina stanovnika Dalmacije ne želi sjedinjenje Dalmacije s Banskom Hrvatskom. Na sjednici Carevinskog vijeća 11. rujna 1861. narodnjački zastupnik Stefan Ljubiša pobijao je njegove navode uz obrazloženje da upravo „većina dalmatinskog puka“ želi ujedinjenje te da stajalište zastupničke većine u Dalmatinskom saboru prema pitanju sjedinjenja ne predstavlja volju narodne većine jer zastupnička većina, „proiztekla iz fino proračunana zakona izbornoga“, ne predstavlja „većinu naroda“.¹³ Lapenna je, suprotstavljajući se Ljubišinim navodima i braneci autonomiju Dalmacije, tvrdio da zastupnička većina u

¹¹ L. MONZALI, „Italiani di Dalmazia. Dal Risorgimento Grande Guerra“, 49.

¹² A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 7; Zastupnici iz Dalmacije 1861. bili su: dr. Luigi Lapenna, dr. Vincenzo degli Alberti, dr. Simeone Bujas, Stefan Ljubiša, dr. Giovanni Battista Macchiedo. *Stenographische Protokolle des Abgeordneten des Reichsrates*, Grossungs-Sitzung Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, od 29. travnja 1861., Wien, 1862., 103 – 146; *Statistischen Handbuchlein für die Oesterreichische Monarchie*, Staatsverfassung und Staatsverwaltung, Wien, 1861., 10; Usp. Oswald KNAUER, „Das österreichische Parlament von 1848.-1966.“, Wien, Bergland, 1969.

¹³ *Glasnik dalmatinski*, br. 77, Zadar, 1861., 2.

Dalmatinskom saboru zastupa želje većine Dalmatinaca.¹⁴ Lapenna je ipak usvojio politiku umjereniju u usporedbi s onom Bajamontija i Vincenza Duplancicha, a sve u cilju promicanja autonomije Kraljevine Dalmacije, ali u već postojećem austrijskom sustavu, dok je iredentizam smatrao apsurdnim i nije ga podržavao.¹⁵

Na sjednici Carevinskog vijeća 9. srpnja 1863. izabran je za drugog zamjenika predsjednika i 2. studenoga 1863. za prvog zamjenika predsjednika Donjeg ili Zastupničkog doma (Abgeordnetenhaus) Carevinskog vijeća. U mandatnom razdoblju 1864. – 1867. Lapenna je također bio zastupnikom Carevinskog vijeća.¹⁶ Pod terorom provodi izbore 1864. u Dalmaciji, a za nagradu preuzima Rosznerovo potpredsjedničko mjesto u dalmatinskom Namjesništvu, upražnjeno nakon njegova premještanja na višu dužnost u Beč. Godine 1864. uz pomoć Mamule Lapenna je promaknut u razred dvorskog savjetnika i s toga mjesta imenovan za civilnog upravitelja Dalmacije i generalnog povjerenika austrijske vlade u Saboru. Nakon toga nastaju oštriji progoni i represije usmjerene protiv narodnjaka i *Narodnog lista*. Izborna nasilja, praćena uhićenjima i maltretiranjima narodnjaka od strane vlade i autonomista, izazvala su opće ogorčenje, a autonomistički vođa Lapenna je pored toga stigao i organizirati proslavu (50 godina službe) jubileja namjesnika Mamule.¹⁷ Padom Schmerlingova¹⁸ centralizma mijenja se situacija i u Dalmaciji. Na Schmerlingovo mjesto dolazi grof Richard von Belcredi,¹⁹

¹⁴ *Glasnik dalmatinski*, br. 83, Zadar, 1861., 3. Lapenna je isto izjavio na sjednici Carevinskog vijeća i 1867.: „Tješim se tim više, što pored mene sjede tri zastupnika iz iste zemlje koji dijele moje mišljenje i stavove, i tješim se također time da sam zahvaljujući toj činjenici uvjeren da je iza mene stala većina dalmatinskih zastupnika, većina Pokrajine.“ *Stenographische Protokolle haus der Abgeordnetenhaus*, 50. Sitzung der 1. Session od 19. studenoga 1867., 1372 – 1373.

¹⁵ Oscar RANDI, „Lapenna e l'autonomia dalmata“, 3 – 16.

¹⁶ *Stenographische Protokolle des Abgeordneten des Reichsrates*, Grossungs-Sitzung Hauses der Abgeordneten des Reichsrates od 12. studenoga 1864., III. Session, Wien, 1865., 181 – 183. Zastupnici iz Dalmacije bili su: Girolamo Alesani, dr. Cosimo Begna – Possedaria, Orsat Bonda, Jerotej Kovačević i dr. Luigi Lapenna.

¹⁷ *Narodni list*, 28. srpnja 1866., jubilarni br. 85.

¹⁸ Anton Schmerling (1805. – 1893.) bio je austrijski ministar-predsjednik od 1861. do 1865., dominantna politička linija za njegova mandata poznata je po imenu „Schmerlingov centralizam“. Erich ZÖLLNER – Therese SCHÜSSEL, *Povijest Austrije*, Zagreb, 1997., 254; Helmut RUMPLER, „Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie (Österreichische Geschichte 1804-1914)“, Wien, 1997., 376 – 385. Umro je u Beču 1893. „La cronaca“, *Il Dalmata*, br. 44, 24. svibnja 1893., 3; U bečkom parlamentu Schmerling je, upućen od Mamule i Lapenne, izjavio da „u Dalmaciji ima ljudi, koji traže centar gravitacije izvan Austrije“ i da su takvi svi koji nisu glasovali za vladine kandidate. Grga NOVAK, „Prošlost Dalmacije“, knjiga druga, *Slobodna Dalmacija*, Split, 2004., 145.

¹⁹ Richard von Belcredi (1823. – 1902.) bio je premijer od 27. srpnja 1865. do 7. veljače 1867., kad je podnio ostavku. U razdoblju 1881. – 1895. Belcredi je bio predsjednik Upravnog suda. Vidi: *Österreichisches Biographisches Lexikon*, I. Band, 66.

konzervativni političar kojem je bliža bila federalistička koncepcija države i koji je 7. listopada 1865. umjesto Mamule imenovao za namjesnika baruna Franju Filipovića.²⁰ Za razliku od svog prethodnika, novi namjesnik pokazao je veliko razumijevanje za narodnjake u njihovim težnjama k nacionalnom preporodu pokrajine. Ubrzo su bili smijenjeni sa svojih dužnosti autonomisti dr. Luigi Lapenna i Alesani, kotarski poglavar u Splitu. Čelnik Narodne stranke i poslanik u Dalmatinskom saboru dr. Mihovil Klaić, koji je 1863. zbog svog političkog rada otpušten iz državne službe, vraćen je na posao u zadarsku gimnaziju. Kad je nakon 1866. Dalmacija postala „pozornica izbornih bitaka obilježenih prevarama i nasiljem koji su sijali sjeme mržnje i zla“, Lapenna napušta Dalmaciju i odlazi u Beč.²¹ Pavlinović je u Saboru napao Lapennu, upozorivši na njegove seksualne skandale u koje je bio upleten i Mamula, pa je Lapenna odbio mandat. Svoj trenutak za žestoki napad na Lapennu iskoristio je i Antonio Bajamonti, kojeg su progonili njemački centralisti, a koji su podržavali liberalnu frakciju unutar autonomističke stranke.²² Lapenna je godine 1867. ponovno izabran u pokrajinski sabor Dalmacije i u Carevinsko vijeće.²³ Nakon zaključenja Nagodbe (*Ausgleich*) vlada baruna Beusta²⁴ ulijevala je autonomistima samopouzdanje jer je Lapenna ustvrdio da su njegova prijateljstva sa šestoricom ministara, kao i s članom

²⁰ Dana 7. listopada 1865. namjesnikom je postao barun podmaršal Franjo Filipović (1820. – 1903.). Na dužnost u Zadar stigao je 4. studenoga iste godine. Autonomisti su optuživali narodnjake za pokušaj odvajanja Dalmacije iz dijela države (pripadnost Cislajtaciji), a posebno Filipovića koji ih je potpomagao. General Franjo Filipović protivio se austrijskoj politici oslanjanja na autonomiste što je smetalo Lapenni. Pitanje jezika bilo je vrlo važno. Godine 1858. objavljena je ministarska naredba da se u svim početnim učilištima u mjestima gdje je pretežni jezik ilirski, tj. hrvatski on ima uvesti u nastavu. Budući da to u nekim gradovima nije poštivano, Filipović je 1866. godine izdao zapovijed kako se od nove školske godine po tome mora postupiti. Kada su Filipovićeve prijedlozi o jeziku ipak odbijeni, podnio je ostavku. Grga NOVAK, „Povijest Splita“, Split, knjiga treća, Split, 1965., 6, 290, 291, 298; Ivo PERIĆ, „Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860-1918.“, *Hrvatski školski muzej*, Zagreb, 1974., 73 – 80.

²¹ G. P. PALCICH, „Vincenzo Duplancich. Lettere e documenti, tra autonomia e irredentismo“, 229.

²² J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX stoljeću“, 132.

²³ *Reichsraths-Almanach, Biographische Skizzen für die Session, 1867.*, Prag, 120; Zastupnici iz Dalmacije bili su: dr. Antonio Bajamonti, dr. Luigi Lapenna, Simeone Micheli-Vitturi (od 1868. umjesto Vitturija zastupnik je bio dr. Giuseppe Radman), Stefan Ljubiša i Stefan Knežević, vidi u: *Stenographische Protokolle des Abgeordneten des Reichsrates, Verzeichnis der Mitglieder des Abgeordnetenhauses nach Kronländern, IV. sessionen* od 20. 5. 1867., Wien, 1869., 705 – 707; Svi izabrani zastupnici pridružili su se Klubu južnih teritorija carstva gdje su bili i svi talijanski zastupnici carstva. L. MONZALI, „Italiani di Dalmazia. Dal Risorgimento Grande Guerra“, 72.

²⁴ Fridrich Ferdinand Beust (Dresden, 13. 1. 1809., †24. 10. 1886., Schloss Altenberg, Južna Austrija) bio je Ministar vanjskih poslova od veljače 1866., a od 1867. predsjednik Vlade. Od lipnja 1868. bio je carski Kancelar. Vidi: *Österreichisches Biographisches Lexikon*, I. Band, 79. Dalmatinski su autonomisti bili Beustovi saveznici i podupirali njegovu čisto dualističku politiku koja je za njih

Gornjeg doma barunom Willerdorfom koji je osobito bio sklon Dalmaciji, dokaz jamstva u provedbi njegove dužnosti i rada u Beču.²⁵ Dalmatinski autonomisti na čelu s Lapennom u razdoblju 1861. – 1867. podržavaju u Carevinskom vijeću Schmerlinga i Beusta i glasaju za Austro-Ugarsku nagodbu.²⁶ Lapennine rasprave u Carevinskom vijeću uvijek su bile protiv sjedinjenja Dalmacije s Banskom Hrvatskom i uvijek je isticao da: „Samo ja ovdje predstavljam ogromnu većinu stanovništva Dalmacije, Dubrovnika, Boke Kotorske, koje je srpsko-hrvatsko pleme. Kao takav narod, s kojim sam razgovarao, ne glasaju za *adresu* Trojednog Kraljevstva a niti za Kraljevstvo Ugarsko.“²⁷

Nastavljene su žestoke političke borbe, naročito nakon 1867. godine kada je formirana dualistička Austro-Ugarska Monarhija. Autonomisti su optuživali narodnjake za pokušaj odvajanja Dalmacije iz dijela države koji je pripao Austriji, a posebno Filipovića koji ih je potpomagao. Zbog toga je Filipović doživljavao ne samo otpore autonomističke birokracije nego i tužbe koje su autonomisti upućivali u Beč protiv njega i preko svog glasila *Il Dalmata*.²⁸ Filipović je od vlade tražio da mu ukažu veće povjerenje i da prihvate njegov pravac djelovanja koji je iznio. Jačanje njegove pozicije sastojalo se prije svega u suzbijanju Lapenninih bečkih intriga koje je Lapenna osmišljavao, uz ispijanje čaja po bečkim kavanama, zajedno sa svojim prijateljem austrofilom i autonomističkim zastupnikom u Gornjem domu Carevinskog vijeća Giovannijem Fanfognom.²⁹

značila rješenje dalmatinskog pitanja u smislu dalmatinske autonomije, odjeljenje i od Hrvatske i Ugarske. Kako je pak namjesnik Filipović pomagao nastojanje Hrvata za narodni jezik u školama i uredima, oni su se izravno obraćali ministarstvu u Beču, optužujući i narodnjake i Filipovića, koji pomaže „panslaviste i buntovnike“.

²⁵ J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX stoljeću“, 143.

²⁶ Gustav KOLMER, „Parlament und Verfassung in Österreich“, Graz, Verlag Sanstalt, 1972., 355 – 357.

²⁷ *Stenographische Protokolle haus der Abgeordneten*, 6. Sitzung der 1. Session am 4. juni 1867., 106 – 107.

²⁸ Ivo PERIĆ, *Dalmatinski sabor 1861 – 1912. (1918.) god.*, Centar Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Zadar, 1978., 85.

²⁹ Giovanni Fanfogna, zadarski plemić i vojni liječnik, rođen je 29. travnja 1804. godine. Prema Matcovichu, „bio je lojalan vojnik, plemenit čovjek bez napuhanosti, žarki domoljub i pošten zastupnik. Autonomist, i u pitanjima stranke uvijek je pokazivao veliku čvrstinu i plemenitost karaktera. Potomak jedne od najstarijih i najzaslužnijih plemenitaških obitelji, obnašao je razne dužnosti i bio je zvan od Cara da dođe u Gornji dom, čast koja je u Dalmaciji bila dodijeljena samo njemu i nadbiskupu Maupasu. Grof Fanfogna je aktivan, energičan, nepotkupljiv i u Zadru, kao i u Beču s rijetkom revnošću pomaže onima koji mu se priklanjaju u zaštitu“. Enrico MATCOVICH, *Nostrì onorevoli. Schizzi Biografici, Fisiologici, Critici, Parlamentari*, Zadar, 1870., 62 – 63; Josip VRANDEČIĆ, *Giovanni Fanfogna. // Liberalna misao u Hrvatskoj: Prilozi povijesti liberalizma od kraja 18. do sredine 20. stoljeća*, Zagreb, 2000., 25 – 48; *Reichsraths-Almanach für die Session 1873-1874.*, *Biographische Skizzen der Mitglieder des Herrenhauses*, Wien, 1873., 50. Umro je 14. prosinca 1876. u Zadru. Vidi: Tommaso IVANOV, „Il cimitero di Zara“, Brescia: Edizione del Moretto, 1986., 246.

Stoga Filipović moli u promemoriji, koju je predao caru i ministru Taaffeu³⁰ (a koji podržava konzervativne krugove, pa tako na izborima 1879. i Hrvate) 26. studenoga 1867., da uz prijedloge kadrovskih promjena, a sve u cilju smanjivanja utjecaja „ultra-autonomista“, spriječe sabotiranje odluka najviših vlasti, a prvenstveno onih koje se tiču jezične ravnopravnosti. Također, moli cara da utječe na Lapennu neka odustane od svojih opstrukcija ili da se barem povuče iz politike na sljedećem zasjedanju Dalmatinskog sabora.³¹ Mihovil Pavlinović na prvoj sjednici zasjedanja Dalmatinskog sabora 1867. Lapennu demaskira i prokazuje kao neprijatelja naroda. Osporavajući verifikaciju Lapennina mandata i tražeći njezino poništenje, Pavlinović se zamjerio većini autonomista što ga je koštalo poništenja njegova mandata. To je izazvalo veliki val prosvjeda, ali i izraze podrške Pavlinoviću od strane dalmatinskih i ostalih slavenskih studenata u Beču.³² Umjesto Filipovića za njegova nasljednika dolazi 1869. general Wagner³³ koji vraća na položaje stare kompromitirane „lapenovce“, a to

³⁰ Grof Eduard von Taaffe rođen je 24. veljače 1833., a umro 1895. godine. Bio je predsjednik vlade u razdoblju od 1879. do 1893. godine i ministar unutarnjih poslova te je nastojao uvesti i njemački jezik kao službeni jezik u pokrajini. Zbog toga je Juraj Biankini interpelacijom u Carevinskom vijeću 1893. tražio da se isključivo hrvatski jezik proglašuje službenim jezikom u Dalmaciji. Iste se godine Taaffe povukao iz političkog života. Provodio je „pomirljivu politiku“ prema Slavenima, poznatiji kao „politiku mrvica“ ili sitnih ustupaka kako bi dobio njihove glasove u Carevinskom vijeću. Podržavao je konzervativne krugove, pa tako na izborima 1879. i Hrvate protiv autonomista. Taaffe je bio carev prijatelj još iz mladih dana i Irac po podrijetlu. Posjedovao je „aristokratsku mudrost u krvi“ i znao da u politici treba „čekati i gledati“. Stoga je znao brižljivo izbjegavati „svaki zahvat u ustav“. Njegova vlada omogućila je polako prilagođavanje školstva i uprave k „nacionalnoj stvarnosti“. Jezične uredbe koje su potpisali ministri Stremayr i Pražák omogućile su češkom i „donekle slovenskom jeziku put u urede“. *Reichsraths - Almanach, Biographische Skizzen für die Session 1879.-1880.*, Beč, 1879., 74; Erich ZÖLLNER – Therese SCHÜSSEL, „Povijest Austrije“, Zagreb, 1997., 262 – 263; Helmut RUMPLER, „Eine Chance für Mitteleuropa“, *Österreichische Geschichte 1804.-1914.*, Beč, 1997., 486 – 496; Ljudmil HAUPTMANN, „Povijest Austrije“, Hrvatska enciklopedija, sv. I., Zagreb, 1941., 776; „Upit zastupnika Biankinia i družine“ *Narodni list*, br. 17, 1893., 1; „Evolucija grofa Taaffe“, *Crvena Hrvatska*, br. 42, 21. listopada 1893.; „Križa“, *Crvena Hrvatska*, br. 45, 11. studenoga 1893.

³¹ [Filipović caru i ministru Taaffeu (kopija)] Allerunterthänigstes Promemoria, 26. listopada 1867., *Haus-Hof und Staatsarchiv-Wien, Kabinettsarchiv*, Geheimeakten, Kart. 17a, 138 – 139, 206.

³² *Atti della Dieta provinciale dalmata* (Relazioni stenografiche), VII. Sessione, 25. veljače 1867., 22.

³³ Novi namjesnik Giovanni (Johann) Wagner (1815. – 1894.) došao je iz Trsta u Zadar oko 12 sati 19. kolovoza 1869. gdje je svečano dočekan. U njemu su autonomisti dobili novog saveznika. Htjeli su iskoristiti i ustanak u Krivošijama, kraju u Boki Kotorskoj, koji je izbio jer su vlasti odlučile da se tamošnji stanovnici uključe u redovnu vojsku, od čega su do tada bili oslobođeni, kako bi se obračunale s narodnjacima. Autonomisti su u pismu predsjedniku sabora optužili narodnjake kao duhovne začetnike bune. Očekivali su da će Beč zabraniti Narodnu stranku, ali u tome nisu uspjeli. Bojeći se daljnjih zapleta, središnja vlada to nije prihvatila. To je bio razlog da je 10. prosinca 1869. Wagner umirovljen. Stanko PIPLOVIĆ, „Dalmatinski namjesnici“, *Godišnjak Njemačke narodnosne*

opet pojačava teškoće u rješavanju stalno gorućeg jezičnog pitanja u Kraljevini Dalmaciji. U Namjesništvu se posebno isticao savjetnik Vincenzo Alesani³⁴ koji se živo zalagao protiv uvođenja hrvatskog jezika u javni život. U to vrijeme želi se ukinuti jedina hrvatska gimnazija u Sinju, a kotarski poglavar po „naputku“ Lapenne i Alesanija nagovara sinjsko stanovništvo da se opredijeli za talijanski jezik u pučkim školama. Godine 1868. Lapenna postaje savjetnikom na Višem Sudu za pomilovanja u Beču. Ali ni visoke veze, ni pojedine počasti koje su stalno pristizale za različite zasluge „nisu uspjele ublažiti u plemenitom srcu snažnu ljubav za Dalmaciju i atavističke talijanske tradicije“, navodi Angelo de Benvenuti, zadarski povjesničar talijanske orijentacije.³⁵ Narodnjačkom pobjedom na izborima 1870. Lapennina politika doživjela je neuspjeh u Dalmaciji. Enrico Matcovich, povjesničar Dalmatinskog sabora i talijanski radikal, smatra da Lapenna nije oblikovao jasan autonomistički program, no ipak ga opisuje kao:

„[...] čovjeka izražajne fizionomije, nadarenog pameću, energičnom voljom, pronicljivošću, izvanrednom aktivnošću i rijetkom skromnošću. Nikakvo čudo da je pun takvih kvaliteta, imao sjajnu karijeru koja će mu omogućiti još sjajniju perspektivu. U Dalmaciji, kao i u Beču, obavljao je pronicavo različite složene i osjetljive poslove. [...] Jako je cijenjen u provinciji i izvan nje i svugdje uživa glas iskrenog, poštenog i utjecajnog čovjeka. Bio je među najjačim prvacima naše autonomije i u domoljublju nitko mu nije bio ravan. Ne može se poreći da Dalmatinski sabor posjeduje pametne osobe koje se izdižu u nekim raspravama sjajno kao dr. Lapenna [...] uzima riječ kad god treba neko pitanje razjasniti što drugi zastupnici ne znaju [...] u kojem su drugi njegovi kolege laici [...].“³⁶

Nakon Wagnerova odlaska Lapenna je izgubio potporu, te je u Beču savjetovao Hasnerovu kabinetu neka raspusti Dalmatinski sabor. U povodu toga on je u jednom članku u bečkoj *Neue Freie Presse* napadajući narodnjake istaknuo da su autonomisti „l'unico apoggio posseduto ancora dal governo austriaco in Dalmazia“,³⁷ želeći time osigurati podršku bečke vlade u nadolazećim izborima za Dalmatinski sabor. Utjecajni Lapenna tako je kao

zajednice, Osijek, 2004., 14 – 15; Carlo Federico BIANCHI, „Fasti di Zara religioso-politico-civili“, Zadar, 1888., 163 – 164; Julije GRABOVAC, „Zadar za druge austrijske vlasti“, *Zadar Zbornik*, Zadar, 1964., 228; DAZD - 386: Zbirka tiskovina/stampata (1488.-2005.), kom. 1. Br. 60, sv. XVI, 1894.; „Ivan Wagner“, *Hrvatska*, br. 246, 30. listopada 1894., 2. (članak povodom smrti).

³⁴ Girolamo Antonio Alesio Alesani rođen je 27. srpnja 1830. u Zadru od majke Cattarine i oca Antonija. DAZD - 378: Matična knjiga rođenih (27.IX.1828.-1.XI. 1832.) Zadar, inv. br. 1502. list 155. br. 140. Umro je 8. veljače 1887. Czernowitzu, Bukovina.

³⁵ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 7.

³⁶ E. MATCOVICH, *Nostri onorevoli. Schizzi Biografici, Fisiologici, Critici, Parlamentari*, 67 – 70.

³⁷ „Al grido di dolore nel dr. Lapenna“, *Narodni list*, dodatak br. 44, 1. lipnja 1870., 5.

član financijskog Odbora u Reichsratu izborio vladinu potporu od 200.000 fiorina za siromašne u Dalmaciji te za gradnju luka i škola.³⁸ S hvalospjevima nastavlja A. de Benvenuti tvrdeći da se s pravom govorilo da je Lapenna zbog „svoje mirne dobrote, stalne ravnoteže, ljudske suosjećajnosti za svaku bol, zbog gospodskog stava i uvjerljivog govora, na sve ostavljao izuzetan dojam“.³⁹ Na žalost mnogih pripadnika što doseljene što domaće talijanizirane etničke skupine 1872., Autonomistička stranka propadala je sve više zbog sve oštrije političke borbe vođa autonomista koji se nisu libili poduzimati akcije suprotne osnovnim pravilima njihova programa jer neki od njih željeli i ukloniti Lapennu. Nad porazom autonomista slavio je *Il Nazionale* (*Narodni list*) koji je u jednom članku Lapennu prikazao kao bolesnika u postelji, a ostale nazvao *il partito dei morti*, prenosi *Il Dalmata*.⁴⁰ Zbog toga je Lapenna odlučio otići u Aleksandriju (Egipat) kao član Međunarodnog suda, kojem je i postao predsjednikom. Na tom je mjestu imao mogućnost pokazati, kako navodi de Benvenuti, svoj lucidan genij, izuzetan talent, široku pravnu kulturu, posebno u međunarodnom pravu zadobivši tako povjerenje i naslov (funkciju od posebnog značaja i povjerenja) zainteresiranih strana i postigavši visoke, dobro zaslužene počasti i stvarajući sebi dobru poziciju bez sukoba.⁴¹ Prije odlaska u Egipat Lapenna je pod zaštitom ministra Lassera⁴² htio osnovati savez dviju provladinih stranaka u Dalmaciji kako bi se zajednički suprotstavili narodnjacima. Lasser je djelovao posredstvom ministra Leopolda von Hasnera⁴³ koji je u pismu 12. rujna 1873. naredio namjesniku Rodiću⁴⁴ stvaranje vladine

³⁸ „I deputati vecchi e nuovi“, *Il Dalmata*, br. 47, 21. lipnja 1871., 1 – 2.

³⁹ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 8.

⁴⁰ „Il partito dei morti“, *Il Dalmata*, br. 101, 21. prosinca 1872., 1.

⁴¹ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 8.

⁴² Josef Lasser von Zollheine bio je pravnik i političar. Rođen je 30. rujna 1814. u Strobl/Salzburgu, a umro 19. studenoga 1879. u Beču. Opširnije u: *Österreichisches Biographisches Lexikon*, V. Band, Wien, 1972., 35.

⁴³ Leopold Hasner von Artha rođen je 15. ožujka 1818. u Pragu, a umro 5. lipnja 1891. u Bad Ischlu. Bio je ministar kulture i obrazovanja 1867. i premijer 1870. godine. *Österreichisches Biographisches Lexikon*, II. Band, Graz-Köln, 1959., 202 – 203.

⁴⁴ Gabrijel Rodić (1812. – 1890.) u Zadar je stigao 27. lipnja 1870. Idućeg dana su ga u njegovoj palači posjetili svećenici predvođeni nadbiskupom da bi mu odali počast. U vojnu školu stupio je 1826. godine. Isticao se u službi, pa je brzo napredovao. Po prvi je put sudjelovao u borbama 1835., protiv bosanskih Turaka. Godine 1848. postao je pobočnikom bana Jelačića i borio se protiv Mađara kada se proslavio kod Pakozda i Hegyesa, a 1851. car ga je imenovao pukovnikom. U ožujku 1859. postao je generalom u Dubrovniku, a nakon mjesec dana i samostalnim zapovjednikom u Kotorskom okružju. Dana 3. svibnja iste godine povjerena mu je politička uprava tog okružja. Istaknuo se u ratu s Talijanima 1866. godine. Također, istaknuo se izuzetnom vojničkom vještinom u talijanskom

koalicije (vladine stranke odane dvoru – birokratska stranka)⁴⁵ sastavljene od potisnutih oportunističkih disidenata iz Narodne stranke i autonomista. Poradi bolje mobilizacije i učinkovitijeg utjecaja iz Beča Lapenna je 26. rujna osnovao Autonomistički odbor od osam članova. Uvijek je bio u stanju staviti se na raspolaganje njemačkim liberalima i tako svom neprijatelju namjesniku Rodiću potkopati položaj. Na prvim izravnim izborima za Carevinsko vijeće u studenome 1873. autonomisti su osvojili pet mjesta, narodnjaci tri, a oportunisti („Zemljaci“ na čelu sa S. Ljubišom) samo jedno.⁴⁶ Prve naznake autonomističko-srpske političke suradnje moguće je naći i prije, u rujnu 1873., kada je Stefan Ljubiša pregovarao s vođom autonomista Luigijem Lapennom oko koalicije „Zemljaka“ i autonomista. Ti pregovori, vođeni pod pokroviteljstvom namjesnika Rodića, nisu dali nikakva rezultata, osim što su pomogli autonomistima da osvoje većinu dalmatinskih mandata za bečki parlament.⁴⁷ *Il Dalmata* s usklikom „Abbiamo vinto!“ zadovoljno komentira rezultate izbora. Pobjedom u kuriji vanjskih općina Splita, Makarske, Trogira i otoka Lapenna je s omjerom 104 : 84 glasa bio bolji od narodnjačkog kandidata

ratu u bitci 1866. kod Custozze. Veliki ugled stekao je u Boki smirujući Krivošijski ustanak, pa je 1869. imenovan privremenim zapovjednikom u Zadru. U kolovozu te godine postao je namjesnikom i vojnim zapovjednikom u Dalmaciji, a 1873. imenovan je generalom topništva. Dalmacija je u barunu Rodiću dobila osobu koja se brinula za napredak pa je zadobio ljubav i poštovanje cijelog pučanstva. Kada je 1875. buknuła buna protiv Turaka u Hercegovini, mudrom je upravom uspio sačuvati pokrajinu od hajdučkih provala. Zbog poodmaklih godina i bolesti podnio je 1881. molbu za mirovinu, što mu je odobreno u mjesecu studenom. Imenovan je doživotnim članom *Gospodske kuće* bečkog parlamenta. Bio je počasni građanin Zagreba i Kotora. Kao izuzetno hrabar i sposoban vojnik dobio je brojna visoka odlikovanja. Preminuo je 21. svibnja 1890. u Beču. U veličanstvenom sprovodu sudjelovao je i sam car Franjo Josip. „Gavro barun Rodić“, *Smotra dalmatinska*, br. 42, 24. svibnja 1890., 1; „Onoranze funebri al barone Rodich“, *Smotra dalmatinska*, br. 43, 28. svibnja 1890., 3; „Barun Rodić“, *Narodni list*, br. 39, 24. svibnja 1890., 1; *Hrvatski leksikon* (dalje: *HL*). sv. II., 373.; *La Domenica*, br. 21, 25. svibnja 1890., 158, ZKZd.

⁴⁵ „Naši protivnici“, *Narodni list (Il Nazionale)*, br. 11, 7. veljače 1877., 2. Novu je Narodno-srednjačku stranku (*setta luogotenenziale*) vodio Stefan Ljubiša, a ime je dobila prema stranačkom glasilu *Zemljak*.

⁴⁶ *Reichsrats - Almanach, Biographische Skizzen für die Session, 1873-1874.*, Wien, 1873., 25. U Zastupnički dom iz Dalmacije 1873. izabrani su: C. Begna-Posedaria, L. Lapenna, A. Bajamonti, M. Bonda, E. Keller, M. Klaić, M. Pavlinović, L. Monti i S. Ljubiša. Autonomistički zastupnici upisali su se u klub njemačkih lijevih liberala (*Club der Linken*). Usp. L. MONZALI, „Italiani di Dalmazia. Dal Risorgimento Grande Guerra“, 78.

⁴⁷ „Domaće“, *Zemljak*, 81/1873.; Rade PETROVIĆ, „Nacionalno pitanje u Dalmaciji u 19. stoljeću“, Sarajevo, 1968., 125 – 147; Ante PALAVRŠIĆ – Benedikta ZELIĆ, „Korespondencija Mihovila Pavlinovića“, Split, 1962., 200, 202; J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX stoljeću“, 185 – 187; A. CETNAROWICZ, „Narodni preporod u Dalmaciji“, 195, 197.

Austrijanca Flucka.⁴⁸ Lapenna je posebno „posvećivao pozornost Dalmaciji pozivajući svoje sunarodnjake i štiteći ih na sve moguće načine“;⁴⁹ zaključuje A. de Benvenuti. Tijekom pojačane talijanizacije stranke, ali i zbog obiteljskih razloga, Lapenna se vraća iz Egipta. Naime, odlučio je napustiti Egipat, ali težak mu je udarac zadala smrt voljene družice koju je, zajedno s djecom, poslao u Europu i koja je naglo preminula iskrcavajući se u Trstu. Godine 1881. dolazi u Beč za člana Vrhovnog suda za pomilovanje te iz Beča stalno rovari protiv narodnjaka u Dalmaciji i pokušava se 1885. kandidirati za Carevinsko vijeće, ali bezuspješno.⁵⁰ Još ranije, godine 1882., Vlada je Lapenni ponudila mjesto predsjednika povjerenstva za nadzor pravnog sustava netom okupirane Bosne i Hercegovine, što je zbog zdravstvenih razloga odbio.

Godine 1885. Lapenna, koji je uvijek „teško usklađivao ljubav prema caru i talijanski osjećaj za rodnu zemlju“;⁵¹ vraća se u Zadar kako bi ojačao stranku koja je bila pod stalnim udarom Narodne stranke favorizirane od strane Beča, navode Semi i Tacconi.⁵² Lapenna je u Zadru odlučio birati između unutarstranačke svađe i kontroverze među sljedbenicima Bajamontija i one Trigarija. Izabrao je Trigarija do čije praktičnosti „više drži pri lovu zastupničkih stolica“.⁵³ S obzirom na prethodne događaje, talijanska publicistika tvrdila je da će Austrija i dalje „podupirati Narodnu stranku i tolerirati zlostavljanje i prijevare svih vrsta, do te mjere da je legalistički i umjereni Lapenna prisiljen upozoriti vladu u Beču za provedbu promicanja austrofilstva Slavena protiv Talijana u Dalmaciji“.⁵⁴

⁴⁸ „Abbiamo vinto!“ *Il Dalmata*, br. 85, 29. listopada 1873., 1 – 2; *Reichsrats - Almanach, Biographische Skizzen für die Session, 1873-1874.*, Wien, 1873., 148. Kad je Dalmacija ostala bez namjesnika od prosinca 1869. do kolovoza 1870., tu je ulogu obnašao Joseph Fluck von Leidenkron, koji je po nalogu Beča pokazao sklonost narodnjacima, a oni su ga u naknadnim izborima 1875. izabrali za zastupnika u Carevinskom vijeću jer je odlaskom Lapenne to mjesto ostalo upražnjeno. Taj njemački barun, obrazovan u Metternichovoj školi, bježao je 1848. zadarskim ulicama pred liberalnim prosvjednicima, pa su autonomisti strahovali od njegove osvete. O Flucku više u: *Österreichisches Biographisches Lexikon*, I. Band, 331. i C. F. BIANCHI, „Fasti di Zara religioso-politico-civili“, 165; *Il Dalmata* prenosi da je Fluck ustvrdio kako 20 000 građana koji govore talijanskim jezikom ne mogu bez primjene sile vladati nad 400 000 Slavena. „Ricorso degli autonomi di Sign. all' ecclesia Giunta provinciale“, *Il Dalmata*, br. 83, 15. listopada 1870., 2.

⁴⁹ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 8. Autor ne navodi kakva je to pozornost ni koji su to načini.

⁵⁰ V. MAŠTROVIĆ, „Razvoj sudstva u Dalmaciji“, 120; „La candidatura del Dr. Luigi Lapenna“, *Narodni list*, br. 31, 28. travnja 1885., 2.

⁵¹ G. P. PALCICH, „Vincenzo Duplancich. Lettere e documenti, tra autonomia e irredentismo“, 230.

⁵² Francesco SEMI – Vanni TACCONI, *Istria e Dalmazia uomini e tempi*, Del Bianco editore, Udine, 1991-1992., 428.

⁵³ „Lapennine majstorije“, *Narodni list*, br. 34, 9. svibnja 1885., 1.

⁵⁴ D. GARBIN – R. de' VIDOVICH, *Dalmazia Nazione, Dizionario degli Uomini Illustri della componente culturale illirico-romana latina veneta e italiana*, 265.

Zapravo, to i je upravo i bila bečka uloga Lapenne: „zavadi pa vladaj“ ili „podmetanje kukavičjeg jaja“. Tada se u Dalmaciji stvari drastično pogoršavaju, a namjesniku S. Jovanoviću⁵⁵ imputira se „cinično zlostavljanje“ te da je između ostalog „suradivao s Hrvatima na neprijateljskom preuzimanju Splita iz talijanskih ruku“.⁵⁶ Kroničar *Narodnog lista* Vinko Kisić ulogu namjesnika Jovanovića objašnjava kroz izbornu agitaciju:

„Zadnje godine Jovanovićeva namjesnikovanja bile su u prilog narodnoj stranci u Dalmaciji. On je znatno doprinio, da u obćinama Pagu i Staromgradu prestane vlada autonomaških klika i da narod dodje na upravu ovih obćina. Želio je, da narodna stranka i u Zadru razvije veću djelatnost, pa da osvoji i ovu obćinu. Govorio je tomu s vodjama narodne stranke, ali je Klaić mislio, da u Zadru stvar

⁵⁵ Podmaršal barun Stjepan Jovanović rođen je 5 siječnja 1828. u Pazarištu u kotaru Otočac. U svibnju 1877. bio je imenovan brigadirom u južnoj Dalmaciji, a u lipnju 1877. je kao podmaršal preuzeo zapovjedništvo nad XVIII. pješačkom divizijom u Dalmaciji. Od 12. prosinca 1881. postavljen je za namjesnika Dalmacije u Zadru. Barun Stjepan Jovanović je 18. studenoga doputovao u Zadar i preuzeo dužnost. U prosincu 1881. obišao je Dalmaciju kako bi se upoznao sa stanjem na terenu. Ubrzo je uvidio loše stanje u pokrajini, pa se trudio zajedno sa zastupstvom oko priznavanja prava hrvatskom narodu barem u školstvu i upravi te da se unaprijede opće prilike. Preminuo je 8. prosinca 1895. od kljenuti. Njegovo mrtvo tijelo izloženo je u velikoj dvorani namjesničke palače u Zadru. Mnštvo građana mu se došlo pokloniti. Sahrana je upriličena 11. prosinca, a u crkvi sv. Stošije bilo je svečano opijelo koje je držao nadbiskup Maupas. Odatle su posmrtni ostatci namjesnika, u pratnji supruge i kćeri, preneseni na ratni parobrod „Trieste“ koji je krenuo u 12 sati do luke Gruž. Pokopan je na groblju Gospe od Milosrđa u Dubrovniku gdje je imao vlastitu grobnicu. Sućut njegovoj udovici izrazio je sam kralj Franjo Josip I. te nadvojvode, dalmatinski biskupi, sve općine i narodna društva u Dalmaciji i ostali brojni uglednici. O namjesniku S. Jovanoviću vidi u: Vjekoslav MAŠTROVIĆ, „Zadarska oznanjenja iz XVIII, XIX. i početkom XX stoljeća“, Zagreb, *Zavod za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU u Zadru*, 1979., 12; C. F. BIANCHI, „Fasti di Zara religioso-politico-civili“, 194; „Stjepan barun Jovanović“, *Narodni list*, br. 92, 9. prosinca 1885., 1; „Domaće viesti“, *Narodni list*, br. 93, 12. prosinca 1885., 6; Godine 1878. imao je važnu ulogu u okupaciji Hercegovine te je za vojne zasluge dobio orden Marije Tereze. Te je godine bio namjesnik za Bosnu i Hercegovinu. Nositelj je puno ordena i izvanredan poznavatelj prilika na Balkanu. *Österreichisches Biographisches Lexikon*, III. Band, 1965., 138.

⁵⁶ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 8.; Angelo de Benvenuti, povjesničar rođen u Zadru 20. lipnja 1895., a umro u Udinama 25. ožujka 1979., potomak plemićke obitelji podrijetlom iz Bergama. Angelov otac Antonio bio je poštanski službenik oženjen Ljudmilom Malik. U Zadru je Benvenuti završio osnovnu školu i klasičnu gimnaziju (1913.), a studirao je na filozofskom fakultetu u Beču i Grazu; diplomirao je 1920. u Napulju. Kao profesor službovao je u Zadru, Vittorio Venetu, Cividale del Friuliju i Udinama do umirovljenja 1965. godine. Od gimnazijskih dana bio je iredentist, tako je pisao da mu je Dalmacija uvijek bila „talijanska zemlja“, a nakon II. svjetskog rata bio je aktivan u političkom i kulturnom životu Furlanije te iredentističkim društvima. Bio je član više talijanskih učenih društava i predsjednik Instituta za povijest talijanskoga narodnog preporoda u Udinama. Suradivao je u mnogim časopisima i novinama te se istaknuo u oblikovanju političkog identiteta dalmatinskih Talijana, tako da su njegova prosuđivanja izrazito subjektivna. Usp. *Hrvatski biografski leksikon* sv. 2, Zagreb, 1989., 669.

još nije sazrela za odlučnu bitku.⁵⁷ Naime, neki čelnici Narodne stranke smatrali su da „politika mrvica“ koju je vodila Taaffeova vlada prema Dalmaciji nije dovoljno „uzvrćena ljubav“ za podršku koju su ukazivali kroz Hohenwartov zastupnički klub u Carevinskom vijeću (u kojem su participirali narodnjaci) koji podržava Taaffeovu vladu. Kad su narodnjački zastupnici zaprijetili da će izaći iz spomenutog kluba, tada je vlada pod utjecajem Hohenwarta pokazala naklonost prema narodnjacima što je vidljivo iz naprijed spomenutih „naputaka“ danih namjesniku Jovanoviću. Međutim, namjesnik je i dalje, u dosluhu s središnjicom u Beču, dovodio u Dalmaciju njemačke činovnike, favorizirao njemački jezik, potpisivao umirovljenja domaćih činovnika i radio na opstrukciji glede izbora u Dalmatinski sabor najpoznatijih narodnjačkih kandidata (Klaić, Pavlinović, Biankini i Ljubić),⁵⁸ ali u toj nakani nije uspio. Namjesnik Jovanović imao je jako zaleđe u Beču izvan ministarstva i parlamentarnih krugova upravo zahvaljujući Lapenninoj ulozi te se s puno strasti zanio u borbi protiv Narodne stranke, a paralelno je vodio sporazum s autonomistima kako bi pri nadolazećim izborima u lipnju 1883. srušio narodnjake.⁵⁹ Zalaganjem i raznim pritiscima (afera Avoscani) namjesnika Jovanovića u izbornom kotaru Makarske bio je kandidiran i izabran tamošnji biskup Stjepan Lučić Pavlović, kojemu nije verificiran/ovjerovljen mandat jer je 23 zastupnika glasovalo za, a 17 protiv prihvaćanja Odbora za ovjerovljenje.⁶⁰ U raspravi glede ovjerovljenja Pavlinović je održao žestok govor protiv izbora Pavlovića žigošući bezakonja počinjena od vladinih činovnika pri izborima. Savjetnik Avoscani je naime sa svojim „savjetom“ utjecao da njegov činovnik Luxardo ne glasuje za narodnjaka Ljubića, već za vladina kandidata biskupa Stjepana Lučića Pavlovića. Potpredsjednik Sabora Kapovich pokušao je braniti Avoscanija govoreći da nema „ništa zla, jer je slobodno svakomu građaninu ili biraču da drugom savjetuje o izboru predloženika“, pritom vodeći računa da ne dođe do primjene „sile i prijetnje“. Kapovich dalje tvrdi da u ovom izboru nije bilo „uvlačenje Vladina prsta“.⁶¹

⁵⁷ Vinko KISIĆ, Listajući stare godišnjake, *Jubilarni broj Narodnog lista (1862.-1912.)*, Zadar, 1912., 107. Da pokrajinska vlada prema Narodnoj stranci ima „uzdržati dobrohotnu naklonost, a gdje uztreba (osobito u gradovima) i krepko ju podupirati“ – priopćavao je Klaić instrukcije koje je dobio namjesnik. Usp. I. PERIĆ, „Dalmatinski sabor“, 107.

⁵⁸ I. PERIĆ, „Dalmatinski sabor“, 108.

⁵⁹ V. KISIĆ, Listajući stare godišnjake, *Jubilarni broj Narodnog lista (1862.-1912.)*, 107; Izbori su *Obznanom* br. 855-pr. od 21. travnja 1883., zakazani za 12, 14 i 16. lipnja 1883. DAZD, *PSN*, sv. 594, kat. I/5-2, (591), 1883.

⁶⁰ *Brzopisna izvješća XIX zasjedanja Zemaljskoga sabora dalmatinskoga*, 1883., 117.

⁶¹ *Objavitelj dalmatinski*, sv. 8/17, br. 55, od 11. srpnja 1883.

Zbog predanog rada u Vrhovnom sudu i sjajnog rada u Egiptu te ostalih zasluga za Monarhiju Lapenni je dodijeljen 2. rujna 1880. Orden željezne krune drugog reda, koji je popraćen naslovom baruna za njega i nasljednike.⁶² Prateći razvitak prilika u Dalmaciji, pokušao je opet okupiti svoje redove. Na početku 1885. godine javlja se u *Il Dalmati* nizom članaka „La situazione in Dalmazia“. Uoči izbora dolazi u Zadar organizirati predizbornu kampanju. *Narodni list* o tome piše: „I ovog puta na čelu narodnih protivnika vidimo po plokatom zadarskim visoko položenu, ali zlokobnu osobu, koja je odavna ostavila crnu uspomenu kod našeg naroda.“⁶³ Lapenna se u kampanji za izbore zastupnika u kuriji veleposeznika za Carevinsko vijeće 1885.⁶⁴ ne ustručava objavljivati brošure i na hrvatskom jeziku, kad je to potrebno, samo da se dobiju dalmatinski glasovi. Istina, Lapenna je pobijedio u Zadru, ali je ostatak Dalmacije pripalo narodnjacima. Lapenna je, između ostalog, zbog međunarodnog ugleda ipak pridobio glasove dijela protalijanskih činovnika i lokalnog građanstva. Tijesna većina od 215 glasova, nasuprot 198 glasova sakupljenih u ostaloj Dalmaciji, omogućila je odlazak u Beč hrvatskom zastupniku Manfredu Borelliju. Nakon ovakvog rezultata izbora za predstavnika u bečkom Parlamentu 1885. zaredali su se po zadarskim ulicama u usijanom okružju napadi na Hrvate, a to je također potaklo neredu u zemlji.⁶⁵ U isto vrijeme, situacija u gradu prikazivala se na način da su „mnogi bili prevareni i zlorabljani na štetu Talijana“, tako da je Lapenna „bio neuspješan u usporedbi“ s hrvatskim kandidatom, grofom Manfredom Borellijem.⁶⁶ Glasilo Srpske stranke piše o izbornom porazu starog autonomističkog lidera Luigija Lapenne, koji je nakon dugog odsustva iz dalmatinske politike svojim nastupom na izborima za Carevinsko vijeće 1885. u kuriji veleposeznika pokušao zaustaviti daljnje raspadanje autonomističko-talijanskog pokreta. Tijekom predizborne kampanje *Srpski je list* čak i preuzeo dio Lapenninih programskih stajališta: obranu talijanskog jezika, očuvanje autonomije Dalmacije te ravnopravnost

⁶² Miroslav GRANIĆ, „Podijele plemstva u Zadru za druge austrijske uprave (1814. – 1918.)“, *Zadarska smotra*, 1-2, 2014., 76. Njegovoj kćeri Tereziji podijeljen je 13. studenoga 1915., pridjevnik *von Wensern*.

⁶³ Jubilarni broj „Narodnog lista“, Zadar, 1912., 107.

⁶⁴ DAZD, *PSN*, sv. 598, I/5-1, br. 728/pr., „Obznana kojom se proglašavaju občeni izbori za komoru zastupnika Carevinskog vijeća“; U Zastupnički dom iz Dalmacije izabrani su: dr. C. Begna-Possedaria, M. Bonda, dr. M. Klaić, M. Pavlinović, Đ. Vojnović, dr. J. Antoniotti, J. Fluck v. Lendenkron, dr. L. Monti i M. pl. Borelli vidi: *Stenographische Protokolle des Abgeordneten des Reichsrates*, 1885., Wien, 535 – 539; Lapenna je bio u izbornom kotaru Zadar – Šibenik – Hvar – Starigrad – Korčula. Opširnije u: *PSN*, sv. 598, I/5-1, br.985/pr. od 18. svibnja 1885.

⁶⁵ J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću“, 232; „Izbor veleposeznika“, *Narodni list*, br. 43, 13. lipnja 1885., 3: „Domaće viesti“, *Narodni list*, br. 45, 20. lipnja 1885., 6.

⁶⁶ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 8.

njezina tri naroda Hrvata, Srba i Talijana.⁶⁷ Lapennin izborni poraz *Srpski list* pripisuje isključivo političkom nasilju narodnjaka, koji su iza sebe imali vladu, odnosno namjesnika Stjepana Jovanovića. Pri tome se prešućuje da Lapenna ni u kom slučaju nije bio bespomoćni pojedinac, nego čovjek koji je imao jake političke veze u Beču.⁶⁸ Osvrćući se na izborne rezultate, odnosno na Lapennin poraz i potpunu pobjedu narodnjaka, *Srpski list* i ovaj put tvrdi da je pobjeda Narodne stranke nezakonita jer je postignuta uz otvorenu potporu vlade. Također, usprkos izbornoj pobjedi, narodnjačka se politička pozicija u Beču smatra oslabljenom jer u Carevinskom vijeću „dalmatinski glasovi više ne odlučuju“ o sudbini Taaffeove vlade.⁶⁹ Suradnja autonomista i Srba ogledala se i u činjenici da su stariji autonomisti Jakov Ghiglianovich, Trigari, Messa, Stermich i Perlini zajedno s lokalnim Srbima Bjelanovićem i Baljkom svesrdno podržavali Lapenninu predizbornu kampanju.⁷⁰ *Il Dalmata* komentira ovakvu potporu navodeći da su *Serbi ed autonomi* opet živi!⁷¹ Lapenna je zauzvrat u Beču osnovao zakladu koja je uz talijanske podupirala i ovdašnje srpske studente pod imenom *Società di soccorso per studenti di nazionalità italiana e serba*. U Dalmaciji je tijekom kampanje osnovao krovnu studentsku udrugu *Associazione di Beneficenza* u koju su se učlanjivali srpski studenti. Kampanju su podupirali i „medijski pratili“ srpski i talijanski listovi *Srpski list*, *La Difesa* i *Il Dalmata*.⁷² U kampanji se zalagao za multikulturalno austrijsko carstvo, protiv nacionalizma i kampanilizma s programom njemačkih liberala za otvorenu ekonomiju i liberalizam. Težište kampanje ipak je stavio na obranu talijanskog jezika:

„Mogu li naše brojne luke posloovati bez uporabe talijanskog jezika? Zar nije dovoljno poslušati uvažena Lloydovog kapetana čiste slavenske krvi iz Boke koji se žali kako je postojeći obrazovni sustav potpuno pohrvaćen i stoga su obitelji primorane slati djecu izvan pokrajine. Talijanski je jezik za Dalmaciju neprocjenjivo bogatstvo koje posjedujemo i počinili bi zločin ako bismo dopustili da nestane iz naše rodne zemlje

⁶⁷ Suradnja Srba i autonomista ogledala se i u činjenici da su Savo Bjelanović i neki drugi članovi vodstva Srpske stranke u Zadru sudjelovali u Lapenninoj predizbornoj kampanji. Usp. J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću“, 231 – 234.

⁶⁸ „Položaj“, *Srpski list*, br. 10, 12. (24.) ožujka 1885., 2; „Pabirci“, *Srpski list*, br. 25, 2. (14.) srpnja 1885., 2; *Srpski list*, „Izbori“, br. 20, 21. svibnja (2. lipnja), 1885., 2; „Izbori zastupnika velikijeh poreznika“, *Srpski list*, br. 21, 4. (16.) lipnja 1885., 2 – 3; „Pabirci“, *Srpski list*, br. 25, 2. (14.) srpnja 1885.; J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću“, 166, 231 – 234.

⁶⁹ „Devet zastupnika“, *Srpski list*, br. 23, 18. (30.) lipnja 1885., 2; „Recimo još koju poslije izbora u Dalmaciji“, *Srpski list*, br. 29, 30. lipnja (11. kolovoza) 1885., 1.

⁷⁰ „Lotta per diritto“, *Suplemento al Dalmata* N. 37, 16. svibnja 1885., 1; DAZD, PSN, sv.598, I/5-1, br.728 (814), 1. svibnja 1885.

⁷¹ „I 9“, *Il Dalmata*, br. 48, 23. lipnja 1885., 1; „Serbi ed autonomi“, *La Difesa*, 10. travnja 1885., 1.

⁷² J. VRANDEČIĆ, „Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću“, 232 i 240.

(...) Autonomija, istinski liberalizam, jednakost u pravima i gospodarski napredak: eto glavnih točaka našeg programa kojega nudimo Dalmatincima talijanskog i slavenskog jezika.⁷³

Kad je Lapenna kao talijanski kandidat propao na izborima za Carevinsko vijeće, Talijani su terorom pokušali prikriti neuspjeh, a vikanjem „Merda ai Croati“ otvoreno nagovijestiti krajnji cilj teroru. Od tada je pritisak naroda stalno rastao. Osobiti bijes Talijana izazivala je hrvatska trobojnica koja se sve češće vijala u Zadru. Odlazak i ispraćaj Lapenne sa zadarske rive organizirala je gđa. Carlotta Defranceschi.⁷⁴ U jeku jačanja talijanskog nacionalizma (nakon smrti namjesnika Cornara)⁷⁵ Općinsko vijeće Zadra je, kako bi potvrdilo svoju staru stranačku liniju, dodijelilo Lapenni spomenicu 1886. godine.⁷⁶ Lapenna se vratio iz Dalmacije, povezao je talijansku stranku, a Zadar je u potpunosti stao uz gradonačelnika Nicolu Trigarija. Tom prilikom imao je mogućnost pokazati svoju darovitost Roberto Ghiglianovich, Lapennin tajnik.⁷⁷ Lapenna nije mirovao,⁷⁸ već je u Beču stalno lobirao za ponavljanje ili poništenje izbora, tako da narodnjaku Manfredu Borelliju nije bio potvrđen mandat od strane parlamentarne komisije ni nakon tri godine (1888.) i završilo je tako da mu je na kraju oduzet mandat. Naime, nakon trogodišnjeg proučavanja žalbi odbor Carevinskog vijeća poništio je prethodne izbore iz 1885. u kuriji dalmatinskih veleposrednika jer je utvrđeno da je pedeset dvojici biranih birača (elektora) uskraćeno pravo glasa, uz izgovor

⁷³ Luigi LAPENNA, *La situazione in Dalmazia (Estratto dal Periodico „Il Dalmata“)*, Tipografia di Spiridon Artale, 1885., 32 – 33; Željezno brodogradništvo austrijskog Lloyd u Trstu značilo je, doduše, osuvremenjivanje austrijskog pomorskog prometa, ali i propast hrvatskih drvenih jedrenjaka i odlazak tisuća Hrvata u Ameriku jer od austrijskog Lloyd imale su više koristi doseljene i „civiliziranije“, a državi odanije i bliže nacije poput Nijemaca i Talijana. Usp. Ivan PEDERIN, „Autonomaštvo niski udarac strane civilizacije“, *Vidik*, br. 32-33, Split, 1971., 12.

⁷⁴ „Odlazak D.ra Lapenne“ i „Sgodopis izbora za carevinsko vijeće 1885.“, *Narodni list*, br. 44, 16. lipnja 1885., 1 – 2; „Lo Strascico delle Elezioni“, *Il Dalmata*, br. 46, 16. lipnja 1885., 2 - 3; „Domaće vesti“, *Narodni list*, br. 46, 23. lipnja 1885., 3; „Domaće vesti“, *Narodni list*, br. 32, 24. travnja 1886., 3.

⁷⁵ Nakon smrti namjesnika Jovanovića iste godine za namjesnika je došao podmaršal Lodovico Cornaro, zamjenik šefa glavnog stožera, koji je ujedno i imenovan vojnim zapovjednikom za Dalmaciju. Kako je proveo mladost u tom kraju, govorio je hrvatski i talijanski. Cornaro je bio izdanak slavne mletačke obitelji koja je dala nekoliko duždeva, a imenovan je namjesnikom za Dalmaciju 18. prosinca 1885., što su Talijani burno pozdravili kao znak ohrabrenja. Cornaro nije bio namjesnik ni puna tri mjeseca. „Novi namjestnik za Dalmaciju“, *Narod*, Split, 19. prosinca 1885., 1; „Sul nuovo luogotenente“, *Narod*, 23. prosinca 1885., 1; „Pokrajinski viestnik“, *Narod*, 2. siječnja 1886., 2; „Domaće vesti“, *Narodni list*, br. 9, od 30. siječnja 1886., 3.

⁷⁶ DAZD: Miscellanea, sv. 16, poz. 38., 1.

⁷⁷ Oscar RANDI, „Il senatore Roberto Ghiglianovich“, *Rivista dalmatica*, Zadar, fasc. I, 1930., 5.

⁷⁸ „Izbori i Lapennova anarhija“, *Narodni list*, br. 47, 27. lipnja 1885., 1; „Talijanaško glasilo i predsjednik prizivnog suda dalmatinskoga“, *Narodni list*, br. 48, 4. srpnja 1885., 1.

da nisu na biralištima dokazali identitet. Ipak, talijansko-srpska politička suradnja nije bila konstantna. Na ponovljenim izborima za Carevinsko vijeće 1888. Srpska stranka nije ponovo podržala Lapennu, nego je apstinirala. Na tim izborima neočekivano je ipak pobijedio autonomist Lapenna (161 glas) ispred narodnjačkog kandidata Katnića (100 glasova), a Borelli nakon tri godine provedene u Reichsratu prepušta mjesto Lapenni uz veliko oduševljenje mase u Zadru i demonstracije podrške u Splitu.⁷⁹ Međutim, on je bio jedini Talijan među osmoricom Hrvata u Carevinskom vijeću, bez ikakve moći i ugleda, i osjećao se političkim mrtvacem. Lapenna se povukao već nakon godinu dana zbog teške bolesti i utučenosti. Naslijedio ga je na novim izborima 1891. drugi „strasni patriot“: grof Marino Bonda iz Dubrovnika.⁸⁰ *Narodni list* komentira 20-ak godina kasnije:

„Kad se je Lapenni i Kelleru pružio van Dalmacije mastan položaj, oni su zapustili i Dalmaciju i zastupstvo za dobru plaću. (...) Od godine 1886., pa sve do godine 1897. Dalmatinski veleposrednici birali su ili Lapennu ili Bondu. Tko je ikada opazio ma koji bilo njihov korak u prilog gospodskim interesima Dalmacije?“⁸¹

Politički lik tog političara ukazuje na metodu austrijske politike. Zbog njegova utjecaja i još nekih protalijanskih vijećnika nimalo ne iznenađuje znamenita rješidba⁸² br. 13535 bečkog Vrhovnog suda od 28. listopada 1882. Rješidba je izazvala iznenađenje i ogorčenje među dalmatinskim pravnicima, sudcima, ali i u političkim krugovima. Naime, to je značilo da se u sudskoj praksi vraća na staro, tj. na talijanski jezik. Očito je bilo da su vijećnici koji rade u bečkom Vrhovnom

⁷⁹ „Post nebula Phoebus“ i „Ancora sull'elezione del 17 aprile“, *Il Dalmata*, br. 31, 18. travnja 1888., 1. Za Lapennu su glasovali prvotni autonomisti koji su sada postali Talijani: Jovo Medovich, Petar Marcetich, Boxich, Miletich, Bua, Fatovich, Kolanovich, Nakich, Krekich, Kuzmich, Marasovich itd. Vidi: „Pabirci“, *Narodni list*, br. 31, 21. travnja 1888., 1; *Stenographische Protokolle des Abgeordneten des Reichsrates*, VII. Sitzung, X. Session 18. prosinca 1890., Wien, 519.

⁸⁰ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 9; Od autonomista je u Carevinsko vijeće prošao samo Marino Bonda koji je izabran u izbornoj jedinici gospodarsko-trgovačkih komora Dubrovnika i Kotora. Sin autonomističkog veterana Luigija Lapenne Marino Lapenna kandidirao se 16. ožujka 1891., ali je poražen od narodnjaka Ante Šupuka u izbornoj jedinici sjevernodalmatinskih gradova. Vidi: „dr. Marino bar. Lapenna“, *Il Dalmata*, br. 22, 18. ožujka 1891.; „Slava Boki-izbori kao i do sada“, „Za izborne borbe“, *Srpski glas*, br. 10, 6. (18.) ožujka 1891., 2 – 3; „Izborna sgodopisje za Dalmaciju“, *Narodni list*, br. 22, 18. ožujka 1891., 1 – 2 i br. 23, 21. ožujka 1891., 1 – 2; „Izbor Bonde-talijanaška pobjeda“, *Narod*, 24/1891.

⁸¹ „Dalmacija i njezini zastupnici“, *Narodni list*, br. 47, 12. lipnja 1901., 2.

⁸² Prema kojoj je temeljni zakon od 21. prosinca 1867. iznio samo načela, pa zato ono ne može izmijeniti propis § 14 građanskog postupnika, koji određuje da se stranke i njihovi zastupnici moraju u svojim spisima služiti talijanskim jezikom. O tome više: Vjekoslav MAŠTROVIĆ, *Jezično pitanje u doba narodnog preporoda u Dalmaciji*, Zagreb, 1969., 230.

sudu bili protalijanski raspoloženi i da je Lapenna uspio na njih utjecati glede rješavanja dalmatinskih predmeta u kasacijskom postupku. Dakle, Lapenna je bio niz godina vrlo utjecajan u Namjesništvu, vođa autonomista, političar, član Dalmatinskog sabora i spretan pravnik, koji je svojim radom zadavao narodnom preporodu velike probleme.⁸³

Barun Lapenna je osjećao veliku privrženost prema Zadru i na Novoj Rivi, nastaloj nakon uklanjanja fortifikacijske utvrde duž zadarskog kanala, izgrađene su impozantne gospodske palače koju je posjedovao i Lapenna. Zbog nestabilnog zdravlja morao je potražiti bolju klimu. Tako je u zimu 1888. barun Lapenna zajedno s obitelji boravio prvi put u Gorizi, a stanovnici su se bili ponosni što su ga mogli ugostiti. Vratio im se ponovno u zimu 1889. i 1890. godine. Za vrijeme druge posjete doživio je opet obiteljsku tragediju, smrt obožavanog unuka Luigija, što je za njega bio težak udarac. Zbog teške bolesti 1889. zatražio je odlazak u mirovinu koja je bila popraćena počasnim priznanjem za sve njegove zasluge. Ali već sljedeće godine bio je ponovo pozvan rješavati teške međunarodne pravne sporove u Egiptu. Međutim, zbog godina i nestabilnog zdravlja nije mogao prihvatiti ovu laskavu ponudu. Iz istog razloga odbio je čast biti zastupnikom (Gornjeg doma – Herrenhaus) iz Zadra u bečkom Parlamentu. Odlučio se povući u Persenbeug (danas općina Persenbeug-Gottsdorf), okrug Pöggstall (danas okrug Melk), Donja Austrija, da bi uživao u potpunom miru i u skromnoj kućici njegova sina Marija. Tamo je u travnju 1891. točnije, kako navodi A. de Benvenuti, 5. travnja 1891. „odlučio Luigi Lapenna, napustiti svoju neizmjernu želju za životom“.⁸⁴ U katedralama u dva glavna središta Dalmacije Zadru i Splitu bile su izložene osmrtnice s tekстом:

LUIGI LAPENNA
Sudac državnik
Europskog promišljanja
*Na svojoj zemlji*⁸⁵

* * *

⁸³ Vjekoslav MAŠTROVIĆ, *Razvoj sudstva u Dalmaciji*, Zagreb, 1959., 120 – 121.

⁸⁴ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 9; F. SEMI – V. TACONI, *Istria e Dalmazia uomini e tempi*, 429; „Dr. Luigi bar. Lapenna“, *Smotra Dalmatinska*, br. 28, 8. travnja 1891., 2; Sljedećih godina uslijedila su obilježavanja obljetnice smrti i uspomena na Lapennu: „Luigi Lapenna“, *Il Dalmata*, br. 28, 6. travnja 1892., 1; „Luigi Lapenna“, *Il Dalmata*, br. 27, 5. travnja 1893., 1.; „Omaggio postumo ad un nobile carattere“, *Il Dalmata*, br. 47, 14. srpnja 1899., 2. *Il Dalmata* piše kako je Luiggi Lapenna bio njihov *vecchio duce* koji je odbio godine 1861. poziv Hrvata za pregovore u Zagrebu glede sjedinjenja Dalmacije s Bansom Hrvatskom.

⁸⁵ A. de BENVENUTI, „Luigi Lapenna“, 9.

Slučaj Luigija Lapenne ilustrira pragmatско preoblikovanje identiteta s ciljem ostvarivanja političkih i osobnih interesa. Lapenna je bio tipičan predstavnik protuaneksionističkog stava Talijana u Dalmaciji, koji su se zbog svojih javnih i tajnih političkih ciljeva stavljali do kraja u službu austrijskih političkih vlasti. Svoj je položaj Lapenna surovo i bezobzirno iskorištavao u borbi protiv hrvatske nacionalne integracije u Kraljevini Dalmaciji u korist istovremeno austrijskih i talijanskih interesa. Lapenna je bio *austrotalijan* ili još specifičnije: *dalmato-austriaco*, kako ga je između ostalih istomišljenika nazvao iredentistički publicist i benevolentni Lapennin biograf Oscar Randi. Talijanski povjesničari tumače njegovu slabu talijansku nacionalnu svijest time što potječe s juga Italije. Naime, kod dalmatinskih Talijana moramo pretpostaviti da njihov nacionalni identitet izvire iz njihova političkog angažmana. Dakle, ta njegova slabost u najvećoj je mjeri proizlazila iz toga što je bila obilježena političkim pragmatizmom, odnosno potragom za saveznikom da bi se osigurao politički opstanak i utjecaj. Koristeći svoj autoritet kroz članstvo u bečkim središnjim institucijama, njegova uloga „zlouporebe službenog položaja i ovlasti“ nikada nije bila dovedena u pitanje. Lapenna je bio autonomist protalijanskih osjećaja i izraziti austrofil te vjerni izvršitelj naloga bečke vlade. Svrha je bila kako sebi, kao pripadniku imućnog sloja, i u novim političkim okolnostima zajamčiti vodeću ulogu, pa makar pod cijenu metamorfoze vlastitog identiteta.

SLIKA 1. Luigi Lapenna, Znanstvena knjižnica Zadar: Fototeka, fotografija br. 914.

Mirko ĐINĐIĆ

LUIGI LAPENNA: CRUCIAL MOMENTS OF POLITICAL
AND LIFE CAREER

SUMMARY

The objective of this paper is to represent the issue of the ideological transformation of certain individuals and the shaping of national identity. The paradigm of such transformation is Luigi Lapenna, a nationally conscious Italian, who chose to remain loyal to Austria. He adjusted his tactics of publicly accepting his Italian identity with regard to political opportunism. Lapenna is considered the political leader not only of autonomist bureaucracy in Dalmatia, but also of all autonomist representatives (*vladinovci*) in Dalmatian Parliament in the period 1861–1874. The text endeavours to explain the thesis that the national identity of this Dalmatian Italian was largely influenced by his political engagement. Hence, the main subject of the analysis is the role of Luigi Lapenna, the holder of Italian political and cultural programme of autonomist supporters in Vienna's central institutions, which did not favour the formation of Italian Republic.

Keywords: Kingdom of Dalmatia; Autonomist Party; People's Party; Imperial Council; Dalmatian Parliament; national identity.